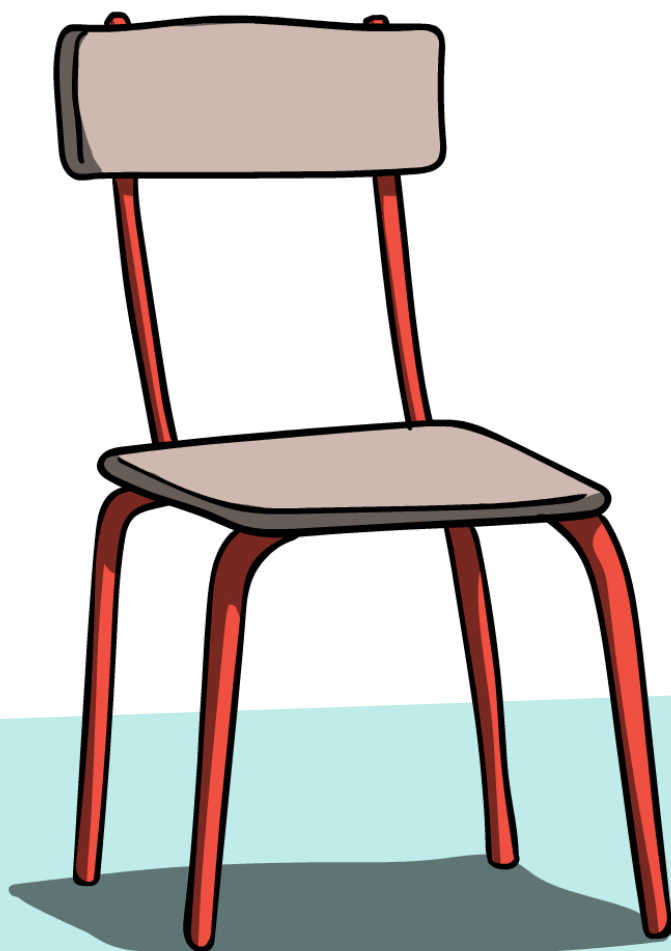

Uddrag fra bog

"Skolefravær

- Forståelser og handlemuligheder"

Børns Vilkårs bidrag til bogen 'Skolefravær':

Kapitel 13 – Skolefravær løses i fællesskab.

Kapitel 14 – Klassefællesskabet – forebyg skolefravær.

Find gratis materialer til at arbejde systematisk med at forebygge og håndtere skolefravær på bornsvilkar.dk/skolefravær

Skolefravær løses i fællesskab

*Skrevet af Marie K.G. Hultberg, Sine S. Johs og
Marianne M. Laflor, Børns Vilkår*

Værktøjer om skolefravær

Børns Vilkår har siden 2019 haft et partnerskab med Egmont Fonden med fokus på skolefravær. I februar 2023 lancerede Børns Vilkår en række værktøjer til skoler og kommuner under titlen 'Skolefravær løses i fællesskab'. Værktøjerne tager udgangspunkt i et helhedsorienteret fraværssyn, og formålet er at øge viden om skolefravær og styrke det systematiske arbejde i skoler og kommuner. I dette kapitel sætter vi fokus på, hvad skolen kan gøre. Læs mere her: bornsvilkar.dk/skolefravær.

Citater fra børn og unge anvendt i dette kapitel stammer fra interviews med børn udarbejdet i forbindelse med rapporten 'Skolens tomme stole. Skolefravær set fra barnets perspektiv' og fra samtaler på BørneTelefonen og tilhørende casesamling. Alle citater er anonymiserede.

"Altså jeg føler lærere og elever bruger den nemmeste undskyldning for, at man ikke er i skole, nemlig pjæk. Det er ord, der bliver brugt forkert, fordi selv hvis det er pjæk, så er der vel en grund til, hvorfor en elev hellere vil være hjemme. Der er altid noget bag det, og det er ikke gået op for folk endnu."

Sådan siger Amira på 16 år i et interview med Børns Vilkår. Amira har i perioder haft et skolefravær på mere end 75 %. Da Børns Vilkår interviewer Amira, går hun i 10. klasse og har fortsat fravær, men mindre end tidligere.

Amira peger på noget, hun oplever i sin skolehverdag: at både elever og lærere har en tendens til at se på skolefravær som pjæk. Men ifølge Amira er der altid en god grund til, at en elev bliver hjemme.

Børns Vilkår har indsamlet perspektiver på skolefravær fra mere end 1500 børn og unge og kortlagt viden om årsagerne bag skolefravær fra eksisterende forskning.¹⁷ På den baggrund forstår vi skolefravær som barnets løsning på et problem. Det er således ikke skolefraværet, der skal løses, det er de bagvedliggende årsager og udfordringer i barnets liv og skoleliv, der skal tages hånd om. Barnet har en god grund til ikke at komme i skole, og vi bør som fagpersoner være nysgerrige på, hvorfor skolefraværet er blevet en løsning.

Skolen er en vigtig ramme for børns liv. Her har de mulighed for at indgå i fællesskaber og udvikle sig socialt, personligt og fagligt. Derfor er det vigtigt, at børn kommer i skole, men for at det skal lykkes efter hensigten, er vi nødt til at holde fokus på det, der gør, at de har lyst til at komme og arbejde for at styrke deres tilhørsforhold til skolen. Alle voksne, der arbejder med børn og unge, bør være nysgerrige på børnenes egne perspektiver på deres hverdag. Hvad giver trivsel og lyst til at deltage i skolens fællesskaber? Hvorfor er skolefravær blevet en løsning for nogle børn? Hvilke problemer er fraværet en løsning på? Skolefravær kræver, at de fagprofessionelle tør stoppe op og grundigt og systematisk undersøge situationen, og at skolen arbejder systematisk med at skabe et godt fællesskab i klassen. Fællesskab kan nemlig støtte børn i at vælge skolen til, også selvom noget er svært.

Tid er en vigtig faktor i håndteringen af skolefravær. Når tiden går, er der risiko for, at elevens skolefravær eskalerer, og når skolefraværet har bidt sig fast, kan det blive sværere at vende tilbage til skolen, og det kan blive vanskeligere for skolen at finde løsninger sammen med eleven. VIVE (Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd) har i 2020 undersøgt det samlede registrerede fravær gennem et skoleliv hos to årgange (mere end 87.000 elever), der afsluttede folkeskolens afgangsprøve i 9. klasse i skoleåret 2016/2017 og 2017/2018. Undersøgelsen viser, at elever, der i udskolingen havde et højt fravær (over 10 % samlet fravær) havde et lidt højere gennemsnitligt fravær allerede i indskolingen, og at der ses en markant stigning i fraværet fra 6. klasse (Kristensen, 2020). Derfor er det helt essentielt at arbejde forebyggende med skolefravær. Allerede ved et begyndende skolefravær bør

17 Rapporten 'Skolens tomme stole. Skolefravær set fra barnets perspektiv (2020a)' bygger på data fra en børnepanelsundersøgelse blandt 1521 elever i 5. og 8. klasse og på 11 kvalitative interviews med børn og unge, der selv havde oplevet skolefravær.

skolen undersøge baggrunden for elevens manglende deltagelse og sætte ind med relevante og tilpassede indsatser.

Både forskning og børn og unges egne fortællinger peger på, at skolefravær er en kompleks problemstilling, og at der sjældent kan peges på én bestemt udløsende årsag til fraværet. Denne kompleksitet gør det ekstra vigtigt at levere en koordineret og samlet indsats, så enkeltpersoner ikke står alene med opgaven.

Det er særligt vigtigt, at de fagprofessionelle omkring børnene drøfter deres forståelse af skolefravær. Forståelsen har nemlig stor betydning for, hvilke indsatser og tiltag fagpersoner vælger at iværksætte. Vi ser derfor et behov for en helhedsorienteret fraværforståelse, der tager udgangspunkt i, at skolefravær er barnets løsning på et problem. Det kalder på tilgange og metoder baseret på nysgerrighed, inddragelse af eleverne og stærke klassefællesskaber. Børns Vilkårs materialer giver bud på, hvordan skoler og kommuner kan arbejde strategisk og pædagogisk med at forebygge skolefravær og finde løsninger i fællesskabet.

Skolefravær er en problematik, der kræver et stærkt samarbejde mellem skole og hjem og alle fagpersoner omkring eleven, både pædagoger, lærere, skoleledelse og kommune. Der skal være systematik i arbejdet, og det skal være tydeligt, hvem der gør hvad hvornår. Børnene har brug for, at vi er dygtige i fællesskab. En stærk relation mellem eleven og de nærmeste fagpersoner er vigtig, men fordi skolefravær ofte er et sammensat problem, kan en enkelt lærer eller pædagog ikke løse udfordringerne alene. Der er brug for et professionelt fællesskab blandt fagpersoner i skolen og i kommunen, og der er brug for et tæt samarbejde med hjemmet.

Hvad kan skolen gøre?

Dette kapitel handler om hvilke handlemuligheder skolen har i arbejdet skolefravær – både i at håndtere det, hvis det opstår, men også i at forebygge, at skolefravær bliver løsningen for børn. Hvad betyder det for skolen at arbejde forebyggende og i fællesskab? Hvordan kan skolen understøtte den fælles pædagogiske opgave bedst muligt og dermed forebygge, at elever mistrives og udvikler skolefravær? Og hvordan kan skolen sikre, at man håndterer opstået skolefravær bedst muligt?

Når vi sætter spot på, hvad skolen kan gøre, har skoleledelsen en helt særlig rolle. Ledelsen kan sørge for at prioritere arbejdet med skolefravær højt i skolens hverdag ved at udarbejde en strategi og handlingsanvisninger for arbejdet med skolefravær. Samt at sikre, at medarbejderne har mulighed for at arbejde systematisk med

forebyggelse. De kan også sørge for, at medarbejderne får den nødvendige viden og drøftelser om forståelsen af skolefravær, så alle kender skolens retning samt egen rolle og opgave.

Børns Vilkår har derfor udviklet en proces og et værktøj til skoleledelsen og skolens ressourcepersoner. Deltagerne i processen kan vurdere og drøfte deres nuværende arbejde med skolefravær og identificere, hvilke områder de vil sætte fokus på fremadrettet. Værktøjet 'Find fokusområder' er udgangspunktet for de følgende afsnit.

Find fokusområder

Værktøjet fokuserer på fem temaer, som er relevante for skolens arbejde med at forebygge og håndtere skolefravær. De fem temaer er:

- Arbejdet i klassen
- Elevinddragelse
- Skole-hjem-samarbejde
- Helhedsorienterede fraværsindsatser
- Kompetencer og fælles udvikling

Temaerne er udviklet på baggrund af børn og unges perspektiver på skolefravær, skolefraværsforskning og konkrete erfaringer fra skoler, der har samarbejdet med Børns Vilkår. Temaerne er derfor udviklet, så de er meningsfulde i sammenhæng med det daglige arbejde med trivsel i hverdagen på skolerne, men med fokus på det, der er særligt vigtigt i arbejdet med at forebygge og håndtere skolefravær.

I de næste afsnit beskriver vi kort baggrunden for de forskellige temaer og de principper, Børns Vilkår har udviklet for hvert tema, og som indgår i værktøjet 'Find fokusområder'. Værktøjet kan bruges til at tage en temperaturmåling på arbejdet med skolefravær på ens skole og være grundlag for drøftelser om, hvad der skal prioriteres fremadrettet. Konkret anvender man principperne beskrevet under hvert tema i en øvelse, hvor skolens nuværende arbejde vurderes. Derefter beslutter man sammen, hvilke fokuspunkter der vil være relevante at arbejde med. Sidst i kapitlet kan du læse eksempler på, hvor skoler har gennemført øvelsen og arbejdet med temaerne.

Arbejdet i klassen

"Det var meget som om, at det var mig, der var problemet i stedet for, at det var klassen. Så det var mig, der skulle have høreværn på, hvis jeg syntes, at det larmede for meget.

Esther, 13 år, Børns Vilkår, 2020

Noget af det, der gør skolen til et godt sted at være for eleverne, er gode relationer, både til de voksne og til de andre elever, samt spændende undervisning, hvor man oplever at lykkes og lære noget. Og vi ved omvendt, at uro, utryghed og svære relationer til kammerater og lærere er forhold, der kan udfordre elevernes trivsel og skoleglæde. En vigtig del af indsatsen for at forebygge skolefravær er derfor det helt almene pædagogisk-didaktiske arbejde, som lærere og pædagoger laver i forvejen. For ledelsen handler det om at skabe rammer, som styrker dette, og at sørge for, at der er ressourcer til at prioritere arbejdet med relationer i hverdagen. For ledelsen handler det om at skabe rammer, som styrker dette, og sørge for, at der er ressourcer til, at det vigtige pædagogiske arbejde kan prioriteres i hverdagen. Vi anbefaler derfor, at skoler har fokus på fællesskabende didaktik, tydelig klasseledelse og relationskompetencer som en del af indsatsen mod skolefravær.

En fællesskabende didaktik, hvor man styrker elevernes fællesskab gennem det, der foregår i undervisningen, kan give klassen noget positivt at være fælles om og skabe tryghed. Klasseledelse, hvor eleverne ved, hvad der skal ske hvornår, og hvor lærere skaber tydelige rammer, kan gøre hverdagen struktureret og forudsigelig. Stærke relationskompetencer har betydning for børn og unges glæde ved at gå i skole (Lund, 2021).

Betydningen af positive lærer-elev relationer underbygges af en undersøgelse fra Børns Vilkår blandt 2.672 børn i 4. og 7. klasse. Undersøgelsen finder en række signifikante sammenhænge mellem høj skoleglæde og barnets oplevelse af at have en lærer, der udviser interesse, f.eks. ved at lytte til barnets problemer eller at gøre noget for, at barnet har det godt i klassen (Børns Vilkår 2022). Når barnet oplever at have en tillidsfuld relation til en voksen i skolen, kan det gøre det lettere for barnet at række ud efter hjælp og at dele sine bekymringer. Det fordrer dog, at de voksne i skolen lægger mærke til, og tolker korrekt på, barnets signaler, f.eks. ansigtsudtryk, en ændret adfærd eller hvis barnet går i stå i sin faglige udvikling. I dette citat fra BørneTelefonen ser vi et eksempel på en pige, der gennem sin mimik forsøger at vise sine lærere, at hun har det svært:

"I skolen har mine lærere sat mig helt op foran, så de kan "holde øje med mig". Det er slet ikke, fordi jeg larmer - jeg tror bare godt, de ved, at jeg nogle gange har det lidt svært. Nogle gange vil jeg virkelig gerne snakke med min lærer, men jeg synes bare det er så svært at tage sig sammen til at spørge "kan vi snakke på et tidspunkt?". Jeg tror, at jeg nogle gange ser trist ud bevidst, for at håbe på, at hun opdager det. Men det gør hun ikke rigtigt. Jeg tror ikke, det er fordi, at hun ikke vil se det - jeg ved det ikke."

13-årig pige til BørneTelefonen

Ovenstående pointer relaterer sig ikke kun til arbejdet med at håndtere og forebygge skolefravær. Tværtimod er det igennem det daglige forebyggende trivselsarbejde, at man kan skabe grobund for stærke fællesskaber, der skaber motivation og skoleglæde, også når andre ting i barnets liv er svære.

"I starten havde jeg mange veninder i klassen, men det endte med, at de alle sammen flyttede skole, og så var der jo kun mig tilbage. Jeg kom ikke særlig godt ud af det med de andre elever i klassen (...) Jeg fik talt med min mor og far om det, og det endte med, at jeg fik hjemmeundervisning"

Pige 16 år, Børnetelefonen

Dette citat understreger, hvor vigtigt fællesskabet er for børn og unge. Et trygt miljø og gode relationer til skolens voksne er vigtigt for alle elever. Som fagperson er det vigtigt at være ekstra opmærksom på både klassens fællesskab, relationer og tegn på begyndende mistrivsel. På den måde kan man hjælpe de elever, der har brug for ekstra støtte, og hindre, at noget udvikler sig og bliver til et større problem.

Hvis man ønsker at arbejde mere i dybden med en klassens dynamikker, har Børns Vilkår udviklet et værktøj, der kan bruges til det. (Læs mere i kapitel 14.)

Børns Vilårs principper for arbejdet i klassen

Principperne kan bruges til at vurdere en skoles arbejde med skolefravær

- Teamet omkring en klasse arbejder systematisk med klassens trivsel og fællesskab for at forebygge skolefravær.
- Teamet omkring en klasse er opmærksomt på mistrivsel og tidlige tegn på skolefravær og kender ansvaret for at reagere hurtigt, foregribende og konsekvent at registrere fravær.

- Alle fraværsindsatser indeholder tiltag, der handler om at gøre klassen til et rart sted at være for alle elever og som har fokus på fællesskabet både i og udenfor undervisningen.
- Hvis skolen får mistanke om, at fravær eller tidlige tegn på fravær skyldes mobning eller utrygge fællesskaber, undersøger skolen, om det er tilfældet og udarbejder en særlig handlingsplan (som beskrevet i Undervisningsmiljøloven).

Elevinddragelse

Børn og unges egne erfaringer med skolefravær viser, at mange børn sjældent oplever sig inddraget i egne sager om fravær (Børns Vilkår, 2020). Tilsvarende viser en undersøgelse blandt klasselærere om deres håndtering af skolefravær, at en stor andel lærere oplever at mangle viden om, hvordan man kan inddrage børn¹⁸. Der er derfor behov for mere fokus på og viden om inddragelse. Ella på 15 år forklarer her, hvor vigtigt det var for hende at blive lyttet til og taget med på råd, da der skulle iværksættes tiltag, der skulle øge hendes skolelyst og fremmøde:

Ella: Vi holder et møde, hvor vi også aftaler, at jeg ikke skal have lektier for, og jeg behøver ikke at deltage i timerne. Det handler bare om, at jeg skal komme derop og sådan noget. Og jeg kan også huske, de ville først ikke have mig med til det der møde, hvilket jeg synes var lidt mærkeligt, for jeg ville jo godt med for at kunne fortælle, hvad jeg godt...

Interviewer: Hvem var det, der ikke ville have dig med?

Ella: Det var skolen. Men der insisterede jeg også på, at det ville jeg godt, fordi jeg synes, at det var mærkeligt, hvis de bare skulle sidde og tale om mine problemer uden mig (Børns Vilkår, 2020).

Når man som skole overvejer og diskuterer, hvorvidt og hvordan man skal inddrage eleverne, ligger børnesynet som en – ofte ureflekteret – underliggende præmis for diskussionen. Ved at blive bevidste om de børnesyn, der er på spil i praksis, kan man forholde sig mere kvalificeret til børneinddragelse og til de dilemmaer og uenigheder, der kan opstå, når man vil arbejde med det.

Tidligere har man betragtet børn som endnu ikke udviklede voksne, som skal ”tæmmes” og hjælpes til at blive færdige som personer. Dette børnesyn kan findes i holdninger som f.eks., at de voksne altid ved bedst, og at børns stemmer ikke er så

¹⁸ Håndtering af bekymrende fravær i folkeskolen (2021).

vigtige. I det mere moderne børnesyn, der bl.a. er afspejlet i FN's børnekonvention, ses børn som kompetente og aktive agenter i eget liv og ikke kun som ufærdige voksne. Man inddrager børn, fordi de har betydningsfuld viden om sig selv, fordi inddragelse styrker oplevelsen af handlekompetence, og ud fra demokratiske og etiske hensyn (Warming, 2017). Børn er personer, der har ret til at udtrykke egne holdninger og synspunkter, og som kan forvente at blive taget alvorligt. De har også retten til ikke at ville udtrykke sig.

Børns Vilkår anbefaler, at man som skole forholder sig til sit børnesyn, og at man udvikler et tidssvarende børnesyn med fokus på barnets rettigheder og kompetencer, f.eks. inspireret af FN's børnekonvention. Børnesynet har konsekvenser for skolens måde at møde børn på i hverdagen og for de beslutninger, man træffer. Hvilket børnesyn ligger bag, når vi som voksne f.eks. tænker, at vi bedst ved, hvad barnet har brug for og derfor ikke inddrager barnet i sager, der angår dem? Eller når vi affejer børnenes perspektiv med, at de jo ikke ser hele billedet, og at voksnes perspektiv derfor tæller mere? Begge disse eksempler viser, hvordan forskellige børnesyn kan skinne igennem, når vi arbejder med børn.

En pædagogisk praksis med elevinddragelse som fast og fælles integreret element kræver, at man arbejder på tre niveauer: For det første skal skolen have helt konkrete metoder til, hvordan man arbejder med elevinddragelse. Det kan være den måde, man sikrer, at eleverne forberedes, det kan være særlige spørgsmålstyper eller måder at være sammen på, som understøtter gode samtaler, og det kan være den måde, de voksne følger op med eleven. Det kan også være måder, man forsøger at se verden fra elevens perspektiv, hvis en formaliseret samtale ikke er mulig at gennemføre. For det andet skal skolen strukturere og organisere arbejdet, så det understøtter en kontinuerlig opmærksomhed på børneinddragelse. Det kan f.eks. være ved at sørge for, at der er faste tilbagevendende møder, hvor der er plads til at give og få kollegial sparring på inddragelsesprocesser eller på de handleplaner, som guider skolens ansatte til at være konsekvente med at lytte til børnenes perspektiver. For det tredje er det vigtigt, at både metoder og struktur er indlejret i et fælles, moderne børnesyn og en kollektiv forståelse af, hvorfor dette er vigtigt. Det skal helst være tydeligt for enhver, hvilken betydning det har – både for børnene og for den pædagogiske og didaktiske opgave.

Ved at arbejde på alle tre niveauer kan skolen sørge for, at inddragelse ikke kun bliver for nogle børn eller kun foregår på nogle tidspunkter. God elevinddragelse kan være det, der gør, at skolen bliver i stand til både at forebygge skolefravær og hjælpe elever, der allerede har et bekymrende fravær.

Børns Vilkårs principper for elevinddragelse

Principperne kan bruges til at vurdere en skoles arbejde med skolefravær

- Skolen inddrager aktivt eleverne i at skabe positive, forpligtende fællesskaber.
- Skolen arbejder ud fra en helhedsorienteret forståelse af fravær, hvor fravær håndteres som elevers løsning på et problem. Det betyder, at skolen er nysgerrig på elevernes gode grunde, når de viser tegn på skolefravær eller allerede er fraværende.
- Skolen arbejder ud fra et børnesyn, der ser børn som kompetente og værdifulde, med udgangspunkt i at alle børn gør det, så godt de kan. Det er aldrig barnet, der er et problem, men barnet mærker og reagerer på problemet.
- I sager om fravær lyttes der til elevens perspektiv på, hvordan fraværet skal forstås, og eleven inddrages i at udvikle bæredygtige løsninger, som skolen tager det professionelle ansvar for.

Helhedsorienterede fraværsindsatser

”Det var sådan der i weekenden, søndag aften, kan jeg bare huske. Det var frygteligt. Der begyndte jeg at blive meganervøs. Og så kan jeg huske, at jeg egentlig mandag morgen ofte stod op, og jeg gjorde mig helt klar, og jeg tog min cykelhjelm på, og jeg gik ned foran døren, men jeg kunne bare ikke komme ud. Det var egentlig bare sådan en mur, jeg kunne ikke træde ud ad døren, altså jeg havde gjort mig helt klar. Og det var faktisk mange af de morgener, der var sådan, hvor jeg prøvede, men hvor jeg bare ikke kunne.”

Ella, 15 år (Børns Vilkår, 2020)

Som Ella her sætter ord på, så kan det være rigtig svært at komme afsted om morgenen, når skolefraværet først har bidt sig fast. Fra interview med børn og forældre om skolefravær ved vi også, at det kan være en stor belastning for hele familien at få barnet afsted i skole, og at mange helt må opgive. I en helhedsorienteret fraværsindsats arbejder de fagprofessionelle på tværs og hele vejen rundt om barnet, bl.a. med at afdække årsager bag fraværet og at spotte mønstre og tidlige tegn i barnets fraværsregistreringer og generelle trivsel. Vi ved fra forskning og fra Børns Vilkårs egne undersøgelser, at skolefravær typisk udvikler sig over tid, og at det opstår i en kontekst. Det er vigtigt, at skolens fagprofessionelle har viden om, hvordan et fraværsforløb kan udvikle sig, og hvilke tidlige tegn man skal være opmærksom på for at spotte et barn, der viser tegn på at udvikle et bekymrende højt fravær.

Som tidligere beskrevet har VIVE undersøgt det samlede registrerede fravær hos elever og afdækket, hvordan elevfravær kan vokse gradvist allerede fra de mindste klasser (Kristensen, 2020). Dette giver god grund til at være ekstra opmærksom på de elever, der allerede i indskoling har et højere fravær end andre. Når fraværregistreringer anvendes som data, som skolerne kan analysere og bruge til at opspore bekymrende skolefravær, er det vigtigt at påpege, at visse mønstre i fraværet først bliver synlige, når man fokuserer på elevernes samlede fravær, og ikke kun det ulovlige. Derfor er det vigtigt, at man som skole altid kigger på alt fravær samlet, for at se hvor man skal gribe ind, og at man arbejder på at forebygge mistrivsel allerede i indskoling. Fokus skal både være på at bygge stærke fællesskaber, hvor børnene har et tilhørsforhold, der kan hjælpe dem, hvis der sker noget svært, og på at gribe ind, så snart et barn viser tegn på mistrivsel eller har begyndende fravær.

Mange elever bruger fravær som en løsning, når det er svært at være i skolen, og fraværet kan udløses af meget konkrete faktorer. Det kan være de sårbare overgange som f.eks. efter en ferie, når klassen får ny lærer eller ved skiftet fra en skoleafdeling til en anden. Det kan være alle de gange på en uge eller et skoleår, hvor fællesskabet er skrøbeligt, fordi nye sociale positioner skal forhandles, eller nye rutiner og krav skal læres. Kigger man efter fraværsmønstre i en klasse, en afdeling eller på tværs af skolen, vil man måske opdage bestemte tidspunkter eller situationer, hvor fraværet er særligt højt. Dermed kan man gå på opdagelse i, hvad der er på spil på disse tidspunkter, både for fællesskabet og for den enkelte elev, og finde relevante pædagogiske strategier, der kan understøtte elevernes tilstedeværelse og deltagelse, før fraværet udvikler sig yderligere. Organiseringen af dette arbejde skal være klar og tydelig, for at der ikke opstår uhensigtsmæssige ventetider for børn, der har det svært, og hvor ingen handler.

En undersøgelse blandt klasselærere om deres håndtering af skolefravær viser, at størstedelen af lærerne arbejder på skoler, hvor der er nedskrevne procedurer og politikker for håndteringen af skolefravær. Flere af lærerne påpeger dog i de åbne besvarelser, at de savner mere detaljerede retningslinjer for arbejdet, og at ledelsen bidrager til at tydeliggøre organiseringen og afsætter de fornødne ressourcer.¹⁹ Dette behov kan imødekommes ved f.eks. at udpege en tovholder på skolen. Forældre til børn med skolefravær fortæller, at de ofte selv bliver tovholdere for de mange forskellige fagpersoner, der er involveret i deres barns fraværssag, og at dette kan være svært. Børns Vilkår anbefaler derfor, at man på skolen med jævne mellemrum

19 Håndtering af bekymrende fravær i folkeskolen (2021).

gennemgår organiseringen af den måde, fravær håndteres på, for at sikre, at praksis er tydelig for alle og jævnlige kvalificeres af de indhentede erfaringer.

Forældre og børn såvel som klasselærere fortæller samstemmende, at der ofte iværksættes individorienterede tiltag, der har til formål at hjælpe det enkelte barn igennem behandlende eller kompenserende indsatser (Børns Vilkår, 2020). Forskningen peger dog på, at fællesskabet i klassen og på skolen ofte spiller en stor rolle, både for fraværet og i arbejdet med at skabe bæredygtige løsninger. Det er derfor helt essentielt, at man som skole altid er villig til at se på egen praksis og finde nye veje til at styrke elevernes fællesskab (Emmertsen Lund, 2021).

Børns Vilkårs principper for helhedsorienterede fraværsindsatser

Principperne kan bruges til at vurdere en skoles arbejde med skolefravær

- Skolen har fokus på at registrere både sygdom, lovligt og ulovligt fravær korrekt, og kigger på det samlede fravær i vurderingen af, om fraværet er bekymrende.
- Skolen har et system for at opfange mønstre i fravær (bestemte elever, klasser, årgange, tidspunkter, fag etc.) og sørger for, at data kommer videre til både ledelsen og de medarbejdere, der skal handle i sagen.
- Der er en tydelig organisering af håndteringen af fravær, hvor ledelse og ressourcepersoner understøtter arbejdet med en tovholder i konkrete sager med elever og klasser.
- Fravær håndteres med et helhedsorienteret fraværssyn og inkluderer derfor altid indsatser i de fællesskaber, eleven indgår i.

Skole-hjem-samarbejde

Et positivt skole-hjem-samarbejde kan betyde meget for elevernes trivsel og deres tilhør til skolen. Et positivt skole-hjem-samarbejde styrker relationen mellem hjem og skole og sikrer en god dialog mellem de voksne omkring eleverne.

Når man er bekymret for, at en elev ikke kommer i skole, er det ekstra vigtigt at være opmærksom på, hvordan man kommunikerer til forældrene. Det er følsomt for forældre, når deres barn har det svært. De kan være meget bekymrede, og det er vigtigt, at skolens børnesyn gennemsyrrer den kommunikation, man har om barnet. Det enkelte barn er ikke problemet – barnet mærker og reagerer på et problem. Hvis et barn er ved at udvikle bekymrende skolefravær, er det de voksnes opgave at være nysgerrige på, hvad det handler om. Gør det nemt og acceptabelt for forældrene at

kontakte skolen, og gå ud fra, at der er gode grunde til, at forældrene handler, som de gør. Det øger tilliden og gør det nemmere at finde løsninger i fællesskab.

Børns Vilkårs undersøgelser blandt børn og unge viser, at børn oftere går til deres forældre, når de oplever noget, der er svært, og som regel ikke til fagfolk på skolen.²⁰ Vi ved også, at de tidligste tegn på begyndende skolefravær ofte viser sig i hjemmet, når barnet begynder at modsætte sig at komme afsted om morgenen. Det er derfor vigtigt, at skolen altid lytter, når forældre henvender sig med bekymringer. Hvis forældrene ved, at deres bekymringer bliver taget alvorligt, kan det forhindre, at barnets problemer fører til uenighed – og i værste fald konflikter – mellem skole og hjem. Henvendelserne er værdifulde input til skolens arbejde med at skabe et trygt undervisningsmiljø for hele skolen. I et forebyggende perspektiv er det også nødvendigt, at skolen er på forkant og deler viden om tidlige tegn på skolefravær med forældrene, så forældrene er opmærksomme og bevidste om vigtigheden af at kontakte skolen, hvis der opstår bekymring.

Hvis et barn allerede har bekymrende fravær, er det vigtigt, at skolen bliver ved med at have jævnlig kontakt med eleven og forældrene. Lav klare aftaler om, hvordan I vil kontakte hinanden, og gør det tydeligt, at eleven stadig er en værdifuld del af klassens fællesskab. Det er også en god idé at tale med eleven og forældrene om, hvad skolen må fortælle de andre elever i klassen om situationen. Vær opmærksom på, at det kan være svært for hele familien, når et barn ikke kommer i skole, f.eks. når det gælder forældrenes mulighed for at passe deres arbejde. Det er derfor vigtigt at udpege en tovholder, der er ansvarlig for koordinering af støtten omkring barnet og klassen. Det kan gøre det nemmere for forældrene ikke at stå alene i situationen.

Børns Vilkårs principper for skole-hjem-samarbejde

Principperne kan bruges til at vurdere en skoles arbejde med skolefravær

- Skolen forebygger skolefravær ved at arbejde for, at alle forældre oplever, at de er en del af skolens fællesskab.
- Skolen er i dialog med forældre om det positive skole-hjem-samarbejde, herunder gensidige forventninger ved håndtering af skolefravær.
- Skolen deler viden om skolefravær med forældre og opfordrer til opmærksomhed på tidlige tegn på fravær.
- Ved tidlige tegn på fravær eller bekymring for mistrivsel handler skolen hurtigt og beder forældrene om hjælp til at forstå, hvad der er på spil, og hvordan skolen kan bidrage til bæredygtige løsninger.

²⁰ 'Skolefravær set fra barnets perspektiv' (2020a).

Kompetencer og fælles udvikling

Både når man arbejder med en klasse, inddrager elever, organiserer helhedsorienterede fraværsindsatser og samarbejder med forældre, kræver det kompetente fagprofessionelle, som arbejder sammen. For skolen er det derfor vigtigt at overveje følgende spørgsmål: Hvordan kan vi blive en del af løsningen, hvis noget er svært i et barns liv? Og hvilke kompetencer er vigtige for skolens fagprofessionelle i dette arbejde?

Forebyggelse og håndtering af skolefravær handler i høj grad om at være nysgerrige på, hvad der gør skolen til et godt sted at være, og om at arbejde systematisk med elevernes trivsel og stærke fællesskaber. Heldigvis er det områder, som skoler arbejder med i forvejen, og forebyggelse af skolefravær behøver derfor ikke blive en stor ekstraopgave for medarbejdere.

Som lærer eller pædagog bruger man sig selv i sit arbejde. Man har ansvaret for at skabe gode relationer og rammer for trivsel og læring for eleverne. Hvis noget er svært, kan det være udfordrende og sårbart at drøfte det med sine kollegaer, fordi man ikke kan tage sin egen rolle ud af ligningen. Derfor er det vigtigt, at skolen arbejder for at skabe en tryk kultur, hvor der er plads i hverdagen til at understøtte hinanden med sparring og ideer. At drøfte det, der er svært, med kollegaer, at nå til nye erkendelser og at finde nye veje sammen, kræver en professionel platform at stå på. Det handler både om tiltag og handlinger, der kan styrke det, der allerede fungerer godt, og om at sparre med hinanden om det, der er udfordrende.

I Børns Vilkårs materialer om skolefravær ligger der inspiration til forløb, man kan gennemføre i en medarbejdergruppe, hvis man ønsker at sætte spot på kompetencer og medarbejdernes fælles udvikling²¹.

Børns Vilkårs principper for kompetencer og fælles udvikling

Principperne kan bruges til at vurdere en skoles arbejde med skolefravær

- Medarbejderne ser skolefravær som elevens løsning på et sammensat problem og er nysgerrige på, hvad skolen kan gøre for at bidrage til en løsning på det, eleven reagerer på.
- Medarbejderne forebygger skolefravær ved at skabe en positiv relation til eleverne, hvor eleverne mærker, at medarbejderne kan lide dem som personer, og hvor konflikter løses uden skældud.
- Medarbejderne forebygger skolefravær ved at undervise på en måde, der styrker fællesskabet.
- Medarbejderne kommunikerer på en måde, der understøtter et positivt skole-hjem-samarbejde.

21 Læs mere her: <https://bornsvilkar.dk/skolefravaer/>

Hvordan kan skoler arbejde med de fem temaer?

Hvis man som skole ønsker at styrke indsatserne mod skolefravær, kan Børns Vilkår's værktøj, "Find fokusområder", være et godt sted at begynde. Værktøjet tager udgangspunkt i de fem temaer, der er udfoldet ovenfor, samt de tilhørende principper. Det er skoleledelsen, der sætter retning for skolens arbejde, og med dette værktøj kan et ledelsesteam og ressourcepersoner få hjælp til sammen at drøfte, hvilke temaer der er vigtigst for skolen. Det kan være, at teamet har brug for at gentænke skolens fraværstrategi, starte nye indsatser eller få skolefravær på dagsordenen blandt medarbejderne. Efterfølgende kan man som skole hente forskellige understøttende materialer i form af konkrete værktøjer, små film og tekster, der kan anvendes til fælles refleksion og drøftelser på personalemøder²².

Værktøjet kan bruges i en fælles proces, hvor viden og erfaringer fra ledelsesteamet og de ressourcepersoner, de har inviteret, bliver kortlagt, og det bliver tydeliggjort, hvad de næste skridt kan være (se boks). Processen er tilrettelagt således, at teamet får øje på deres egne antagelser og dermed mulighed for at se på skolens praksis fra forskellige perspektiver. En skoleleder, der har brugt værktøjet i en proces sammen med sit ledelsesteam, fortæller:

"Jeg troede faktisk, vi var helt på linje, men da vi først gik konkret ind i vores forståelser, så adskilte de sig mere, end jeg havde troet. Vi blev også klar over, at der er forskel på forståelserne i en ledergruppe, og hvad der så rent faktisk effektueres ude i skolens kultur om fravær."

Refleksionerne danner baggrund for valg af fokuspunkter samt understøttende værktøjer og en procesplan, der kan understøtte udviklingen.

Workshop: Find fokusområder

Tid: Ca. tre timer

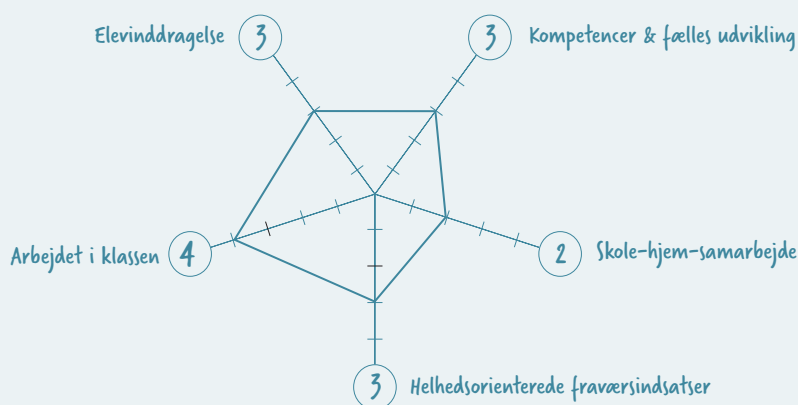
Deltagere: Skoleledelsen (evt. også ressourcepersoner). Overvej om også andre skal inddrages.

Proces: Processen består af tre trin.

1. Deltagerne vurderer individuelt skolens nuværende indsatser indenfor de fem temaer. Alle giver et tal mellem 1 og 5.

²² Se mere her: <https://bornsvilkar.dk/skolefravaer/skole>.

2. Vurderingerne giver anledning til drøftelser af de indsatser, skolen har, og hvilke ændringer eller ekstra indsatser der er behov for.
3. Teamet udfylder handleplaner med konkrete ideer til, hvad skolen skal fokusere på fremover.

Eksempler fra tre skoler

Værktøjet "Find fokusområder" er blevet brugt på en række forskellige skoler. Værktøjet har hjulpet skolerne til at få øje på, hvad lige præcis deres skole har brug for, og her kan du læse om tre forskellige skolers erfaringer. Den første skole havde brug for at få et fælles vidensgrundlag for at kunne sætte ind overfor den komplekse problemstilling, som skolefravær er. Det var vigtigt for skolen at få en retning for arbejdet, så de kunne fokusere det rigtige sted, både for at forebygge skolefravær og for at være enige om, hvad der skulle ske, når en elev ikke trivedes.

Skolen overvejede forskellige måder at gribe det an på. De overvejede bl.a. en proces, hvor alle lærerteams skulle arbejde med materialer om elevinddragelse i et årshjul, og en anden proces, hvor skolen arbejdede med de forskellige temaer til personalemøder. De blev enige om, at de havde mest behov for at samle hele lærer- og pædagoggruppen og drøfte deres fraværsforståelse og behov for støtte. De valgte at se en film om skolefravær sammen og læste derefter en tekst om fraværsforståelse for at skabe dialog. Dialogen mundede ud i, at de valgte at afsætte tid til, at tre AKT-lærere kunne sætte sig grundigt ind i Børns Vilkårs materialer om skolefravær, og at de tre AKT-lærere kunne understøtte skolens medarbejdere i at arbejde syste-

matisk med elevinddragelse, både generelt i skolens hverdag, men også hvis de blev bekymrede for en elev.

I de opfølgende samtaler med skolens ledelsesteam blev det tydeligt, at arbejdet med materialerne havde understøttet det professionelle fællesskab på skolen. Det at have viden og forståelse og adgang til fælles materialer havde skabt et fælles tredje for alle på skolen og understøttede det kompetenceforløb for lærerne, som skoleledelsen havde igangsat.

En anden skole fik øje på skole-hjem-samarbejdet som et relevant første fokuspunkt. Efter vurderingsøvelsen reflekterede ledelse og ressourcepersoner over, hvordan de ofte kom til at tale om forældrene som problemet i de daglige drøftelser om skolefravær. De var enige om, at de ønskede en langt mere proaktiv og helhedsorienteret tilgang og valgte at sætte forståelsen af fravær på dagsordenen på et personalemøde. Derudover satte de forebyggelse af skolefravær på dagsordenen på forældremøder, for på den måde både at formidle vigtigheden af, at børn kommer i skole og deltager og bidrager til skolens fællesskab, men også vigtigheden af at komme i dialog tidligt, hvis der er tegn på, at der er en fraværsudvikling i gang.

Et tredje ledelsesteam havde allerede arbejdet i en årrække på at skærpe deres procedurer og rutiner, for hvad de skulle gøre, hvis de blev bekymrede for en elevs fravær. De havde udarbejdet solide handleplaner for dette. På workshoppen blev de opmærksomme på, at de manglede en tydelig kobling til det generelle forebyggende trivselsarbejde i klassen og en fælles bevidsthed om, at et trygt klassefællesskab er med til at forebygge skolefravær. De valgte derfor, at hele skolen skulle arbejde systematisk med klassefællesskaberne. Dette blev koblet til deres arbejde med at styrke de professionelle læringsfællesskaber, og på den måde blev det systematiske arbejde med klassefællesskabet sat ind i de læringshjul, som skolens teams allerede kendte til.

Ovenstående beskrivelser er eksempler på skolars tilgang og udbytte af arbejdet med vurderingsøvelsen og den efterfølgende planlægning. Det er en pointe i sig selv, at skolerne vælger forskellige fokuspunkter og har forskellige tilgange til at igangsætte arbejdet. Når skolen selv vurderer og beslutter, er der langt større sandsynlighed for, at arbejdet rent faktisk resulterer i udvikling og nuancering af både synet på fravær og fælles tilgange og værktøjer, der kan kvalificere det konkrete arbejde.

Afrunding

Når man som skole ønsker at forebygge og håndtere skolefravær, handler det i høj grad om at være nysgerrige på, hvad der gør skolen til et godt sted at være og at arbejde systematisk med elevernes trivsel og stærke fællesskaber med blik for de temaer, der er afgørende for udvikling af skolefravær. Det er områder, som skoler arbejder med i forvejen, og forebyggelse af skolefravær behøver derfor ikke blive en stor ekstraopgave for medarbejdere.

I dette kapitel har vi præsenteret fem temaer, der alle kan være relevante at fokusere på, når man som skole ønsker at arbejde med at forebygge skolefravær. Som eksemplerne med de forskellige skoler viser, kan det være værdifuldt for en skoles ledelse at se grundigt på skolens indsatser indenfor de forskellige temaer og blive enige om, hvad der er størst behov for at fokusere på. Skolefravær løses i fællesskab, og det er som samlet medarbejdergruppe, at man kan gøre den største forskel.

KAPITEL 14

Klassefællesskabet – forebyg skolefravær

*Skrevet af Marie K.G. Hultberg, Sine S. Johs og
Marianne M. Laflor, Børns Vilkår.*

I Børns Vilkår er vi optagede af, hvad der har betydning for, at børn og unge trives og har det godt, er glade for den de er og har lyst til at indgå i positive fællesskaber. Når børn ikke går i skole, vil mange opleve at miste deres daglige kontakt til venner og klassekammerater i skolen, og det kan få stor betydning for deres trivsel og livsglæde. Albert på 12 år er et af de børn, der sidder alene hjemme på sit værelse, mens han kan se sine kammerater tage i skole om morgenen. Albert har på interviewtidspunktet været hjemme fra skole i en måned, og han beskriver her, hvordan han føler sig isoleret og savner at have en hverdag blandt andre børn.

*Albert: Jeg kunne godt tænke mig at komme hen på en skole, hvor der er andre børn.
For jeg er begyndt at føle mig ensom.*

Interviewer: Hvad ville det give dig, hvis du var sammen med andre børn?

Albert: Altså, det giver jo noget venskab og noget socialt, som du ikke kan få bare ved at gå herhjemme (...). Jeg føler mig sådan lidt som en kartoffel i en gryde. Sådan helt alene. Bare sådan, og så med låget på, så der er helt mørkt, og jeg sidder her 'hallo?'

Albert 12 år, (Børns Vilkår 2020)

Her sætter Albert på 12 år ord på sin længsel efter at være en del af et fællesskab. Han har på interviewtidspunktet været hjemme fra skole i en måned, og han føler sig

isoleret og savner at have en hverdag blandt andre børn. Fra Børns Vilkårs undersøgelser og interviews med børn ved vi, at relationen til kammerater og lærere i skolen ofte spiller en rolle i udviklingen af skolefravær. Samtidig oplever mange børn, der ikke er i skole, et savn efter at være en del af et fællesskab (Børns Vilkår, 2020). Det systematiske arbejde med at skabe et trygt klassefællesskab er et af omdrejningspunkterne i forebyggelse og håndtering af skolefravær, fordi netop det trygge klassefællesskab kan blive svaret på det, som børnene længes imod. I dette kapitel ser vi derfor på, hvordan det almene trivselsfremmende arbejde med klassefællesskabet kan være med til at forebygge skolefravær.

Klassefællesskabet er grundlæggende for den måde, vi har struktureret folkeskolen på. Skoledagen er både fagligt og socialt tilrettelagt omkring et klassefællesskab, der er fysisk sammen i mange timer hver dag, og som i nogen udstrækning forventes at være ramme for fælles aktiviteter og socialitet. Klassefællesskabet er for mange børn en stabilt langvarig social enhed, som de er indskrevet i, og som de påvirker og påvirkes af. Det betyder, at den enkeltes trivsel er tæt forbundet med fællesskabet (Rabøl Hansen, 2018).

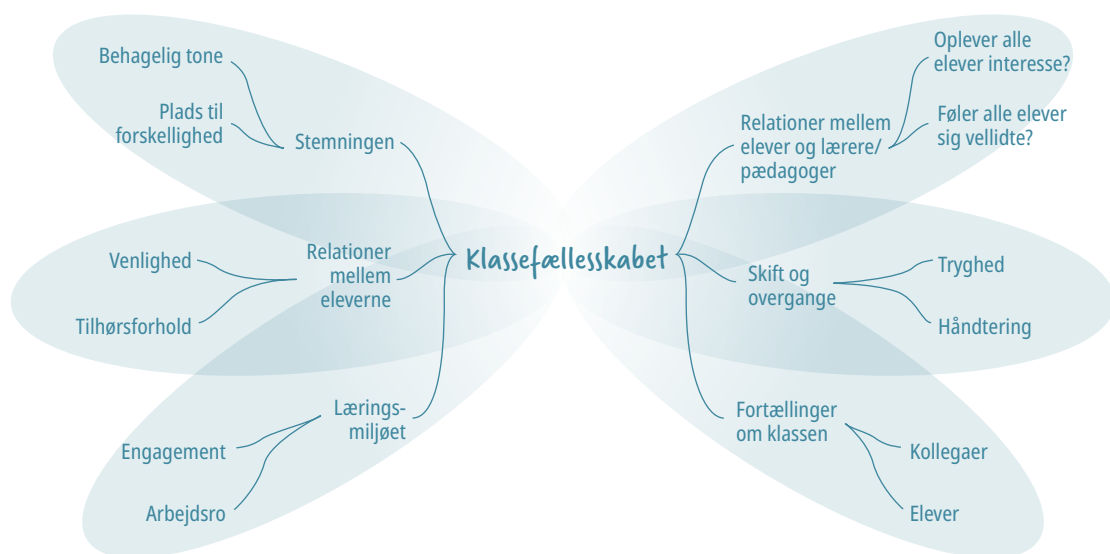
Flere børn med skolefravær peger på udfordringer relateret til klassefællesskabet, når de skal fortælle, hvorfor de ikke kommer i skole. Derfor giver det mening at prioritere det trivselsopbyggende arbejde i fællesskabet. Hvis skolen først handler, når der er udfordringer, er det ofte meget sværere at løse problemet, end hvis man arbejder kontinuerligt på at opbygge positive, trygge klassefællesskaber, hvor børnene kan lære, trives og få venner. På den baggrund har Børns Vilkår udviklet vingemodellen, som kan anvendes som et fælles fundament for opmærksomheden og det pædagogiske og didaktiske arbejde med klassefællesskabet.

Vingemodellen

Navnet vingemodellen er ikke tilfældigt valgt: En model med vinger er levende, og de forskellige dele påvirker og er indbyrdes afhængige af hinanden. På samme måde bevæger klassefællesskabet sig hele tiden. Børnene udvikler sig, de får nye behov, og de får øje på hinanden på nye måder. Den faglige kompleksitet og sværhedsgrad i undervisningen stiger i løbet af skoletiden. Der kommer nye lærere og pædagoger til, og andre forlader klassen, går på barsel, bliver sygemeldt eller tager på jordomrejse. Børn skifter skole, deres forældre bliver skilt, de begynder til nye fritidsaktiviteter eller stopper med de gamle. Gennem alle disse forandringer er der altid god grund til

at arbejde aktivt og opmærksomt med klassefællesskabet. Fra interviews med børn med langvarigt skolefravær ved vi, at netop tilstanden og forandringerne i klassefællesskabet – og det, de betyder for børnenes egen fornemmelse af at høre til og mestre tilhørsforholdet til de andre, til lærerne, og til det faglige – har stor betydning for dem.

Som lærer og pædagog kan man bruge vingemodellen i sit eget arbejde i en klasse. Det største potentiale ligger dog i, at et klasseteam sammen bruger modellen til at få et fælles blik på klassefællesskabet og på, hvordan det kan styrkes gennem pædagogik og didaktik.

Fællesskaber er ikke i sig selv gode eller dårlige, og for den enkelte kan fællesskaber være både opbyggende og nedbrydende. Det er derfor vigtigt ikke blot at overlade fællesskaberne til sig selv, men at de fagprofessionelle er opmærksomme og grundige i deres arbejde med at skabe trygge fællesskaber. Særligt i de fællesskaber, som børn og unge ikke selv har valgt, men alligevel tilbringer en stor del af deres hverdag i.

Børns Vilkår har udviklet vingemodellen på baggrund af indsamlet viden om skolefravær set fra børn og unges eget perspektiv. Modellen tilbyder perspektiver, som vil være velkendte for enhver, der tilbringer tid i skolens fællesskaber. Den er således ikke ny og banebrydende, men den tilbyder en ramme for det fælles arbejde, som er nødvendigt for at understøtte et opbyggende og trygt fællesskab og dermed

forebygge fravær. Et sådant fællesskab kan skabe en tryghed, der er konsistent på tværs af hverdagen, og ikke kun, når klassen har en bestemt lærer.

Modellens temaer

Temaerne i modellen griber ind i hinanden og har betydning for hinanden. Formålet med at skelne mellem dem er både at præcisere forskellige facetter af det, børn og unge fortæller, og at tilbyde forskellige fokuspunkter for det pædagogiske arbejde.

Temaerne er:

- stemningen
- relationer mellem elever
- læringsmiljøet
- relationer mellem elever og lærere/pædagoger
- skift og overgange
- fortællinger om klassen.

I det følgende giver vi en introduktion til temaerne hver for sig og derefter en introduktion til, hvordan modellen kan bruges til at stille skarpt på klassefællesskabet. Efter hvert tema er der forslag til refleksionsspørgsmål, som kan bruges i arbejdet med temaet.

Stemningen

Mange børn og unge, der udvikler skolefravær, har fortællinger, der på forskellig vis relaterer sig til stemningen i klassen. Stemningen betyder meget for elevernes oplevelse af tryghed. Er der en behagelig stemning, eller kan der være fare på færde? Her fortæller Ella på 15 år om den følelse, hun havde i skolen i perioden inden hun begyndte at få højt fravær:

”Jeg har også bare altid været virkelig, virkelig følsom. Altså, der skulle virkelig ikke meget til. Jeg tror også, at jeg mærkede tingene meget. Så når der var de der skænderier, så var det ikke bare sådan, nå. Altså, så fyldte det virkelig meget for mig.”

Børns Vilkår, 2020

Den ubehagelige stemning kommer til udtryk på forskellige måder i børn og unges fortællinger om ikke at føle sig godt tilpas i klassen. Det kan være skænderier som i Ellas fortælling, men det er også fortællinger om ikke at blive accepteret for den, man er, og at føle, at man skal lave om på sig selv for at passe ind i klassen. Eller som denne 14-årige pige, der fortæller om fokus på udseende til BørneTelefonen:

”Jeg er de sidste år blevet utroligt bevidst om mit udseende. Jeg har haft de tanker: Jeg må ikke se irriterende, lav, buttet, for selvsikker, for dum ud osv. (...) Jeg går jo ikke i skole for tiden, men da jeg gjorde, lod jeg som om, at jeg skulle på toilettet ofte, bare for at tjekke hvordan mit hår og mit tøj sidder og skiftede tøj flere gange på dagen.”

Mange børn og unge kæmper for at passe ind. Klassefællesskaber med snævre normer er ofte utrygge fællesskaber. I utrygge fællesskaber er børn og unge ofte bange for at blive dømt af deres klassekammerater. De kan føle sig usikre i skolen og bekymrede for deres position i sociale grupper, og det kan være en medvirkende årsag til skolefravær (Børns Vilkår, Ole Kirk’s Fond & Nordea-fonden, 2022).

Tonen i dialogen og samværet er også en vigtig faktor for stemningen i klassen. En hård eller ubehagelig tone mellem eleverne og mellem eleverne og de voksne kan påvirke børn og unges oplevelser i skolen negativt. Her fortæller Filip på 12 år om stemningen i den klasse, han gik i:

”Der begyndte jeg sådan at få meget stress. Jeg gik hele tiden rundt og havde angst for, at der var nogen, der kom og ville angribe mig, og alle i klassen var simpelthen bare nogle narrøve.”

(Børns Vilkår, 2020).

I det forebyggende arbejde med klassefællesskabet er det derfor vigtigt at have blik for stemningen i klassen. Man bør arbejde pædagogisk for, at der bliver plads til forskellighed i klassen, at eleverne respekterer hinandens grænser og behov og har en fælles bevidsthed om, at de alle er lige meget værd.

Refleksionsspørgsmål til stemningen

- Er der en tryk stemning, hvor alle elever tør vise flere forskellige sider af sig selv?
- Fortæller eleverne om deres interesser, selvom de ikke lige er de samme som de andres?
- Er det trykt for alle elever at vælge frit i forhold til f.eks. tøj, stil, interesser og sport?
- Er det trykt for alle elever at være åbne om f.eks. kultur, køn, religion og seksualitet?
- Er der en behagelig tone?
- Hilser alle på hinanden om morgenen?
- Bliver alle elever lyttet til, når de taler?
- Kan alle elever trykt deltage aktivt i undervisningen?
- Kan alle elever lave fejl uden at blive udstillet eller grint af?
- Kommer alle elever til orde i klassesamtaler?
- Kan man udtrykke forskellige holdninger uden at blive udstillet eller grint af?

Relationer mellem elever

Relationerne har betydning for, om vi føler, at vi hører til i et fællesskab eller blot er tilskuere til de andres. Vi kan som voksne godt tænke, at en elev er med i fællesskabet, når vi ser vedkommende tale med de andre elever i timerne eller sidde sammen med en gruppe i frikvarteret. Men det behøver ikke være sådan. I interviews om skolefravær fortæller nogle børn om at have oplevet at være tilskuere til andres vennskaber og relationer i årevis, selvom de set udefra er en del af klassens fællesskab. Her fortæller en 14-årig pige til BørneTelefonen:

”Jeg går i 8. klasse, og jeg har rigtigt meget fravær. Når jeg vågner op om morgenen, kan det være rigtigt svært at komme ud af sengen, og så når jeg endelig kommer ud af sengen, så føler jeg mig helt trist og håbløs og har sådan en tom følelse i maven. Jeg har ikke helt nogle sociale problemer i klassen, jeg kan i hvert fald tale med alle, men jeg har ikke nogen tætte venner. Jeg taler heller ikke med nogen efter skole.”

Og her fortæller Klara på 16 år i et interview med Børns Vilkår, hvordan det var for hende, da hun gik i skole:

”Det var ikke, fordi jeg ikke var gode venner med de andre, men alligevel så var jeg alene. Jeg kunne ikke leve i den der ensomhed. Nu ser jeg det ikke som en dårlig ting, nu ser jeg det ikke som at være ensom. Nu ser jeg det bare som at være alene, og det er jeg tit. Og det kan jeg leve i. Men på det tidspunkt, der så man, at de andre var sammen, og det savnede man selv at kunne være sammen i.”

Venlighed og tilhørsforhold er centrale begreber i det forebyggende perspektiv. Venlighed viser sig på den måde, børnene henvender sig til hinanden på, hilser på hinanden, spørger ind til hinanden og på forskellig vis inkluderer hinanden i leg og aktiviteter. Tilhørsforhold handler om følelsen af at høre til og at opleve sig selv som et ligeværdigt medlem af fællesskabet (Rabøl Hansen, 2019).

For børnene handler det især om gode venskaber. Når vi spørger børnene, hvad der kan motivere dem til at tage i skole på en dag, hvor lysten ikke er stor, så svarer 44 %, at det er vennerne, der får dem af sted. (Børns Vilkår, 2020a). Når Børns Vilkår er ude i klasseværelserne på skoler taler vi om at være en god klassekammerat: at passe på hinanden i klassen, at være forpligtede på hinanden og at behandle hinanden med respekt, omsorg og positive forventninger. Har man gode klassekammerater i et trygt fællesskab, giver det gode betingelser for oplevelsen af at høre til og for at udvikle venskaber. Derfor er det afgørende områder i det pædagogiske arbejde for at forebygge skolefravær.

Refleksionsspørgsmål til elevernes relationer til hinanden

- Er eleverne venlige overfor hinanden?
- Viser eleverne interesse for hinanden ved at spørge ind til hinandens oplevelser uden for skolen?
- Bruger eleverne et venligt sprog over for hinanden?
- Oplever alle elever et tilhørsforhold til en eller flere klassekammerater?
- Har alle elever nogen i klassen, de føler sig trygge ved, når de f.eks. skal arbejde i grupper?

- Har alle elever mindst en i klassen, som de har et forhold til uden for skolen? Det kan være et venskab, eller at de er holdkammerater til en sport, gamer sammen eller lignende.
- Føler eleverne sig vellidte af de andre elever?
- Antager eleverne, at de andre i klassen vil dem det godt?
- Udtrykker eleverne, at de kan lide deres klassekammerater?
- Er elevernes digitale fællesskaber, f.eks. klassechats, trygge og inkluderende for alle elever?

Læringsmiljøet

En vigtig vinge i modellen er læringsmiljøet. Mange fortællinger fra børn med skolefravær handler nemlig også om ikke at kunne slå til fagligt, eller ikke at kunne se mening i det, der foregår i skolen. For den enkelte kan det handle om manglende mening og mestring i deres skolegang, og skolefravær kan derfor forebygges ved at give eleverne gode erfaringer med at mestre skolen. Gro Emmertsen Lund fremhæver elevinddragelse i udvikling af undervisningen som en god måde at øge elevernes engagement og mestring på. Hvis undervisningen og læringsmiljøet bliver mere rettet mod det, der optager eleverne, og det, der fanger deres opmærksomhed, er det mere sandsynligt, at de vælger skolen til (Lund, 2021).

Et andet vigtigt element i læringsmiljøet er at minimere støj og uro. Her fortæller Esther om sin oplevelse af, at skolen fokuserede på at iværksætte tiltag for hende alene, i stedet for også at gøre noget ved uro og larm i læringsmiljøet:

”Der var sådan nogle borde, som kunne skilles ad, så jeg havde mit eget lille bord, og så blev der sat sådan nogle skærme op. Og så fik jeg et høreværn, så hvis jeg ikke havde lyst til at være i timen, så kunne jeg bare gøre sådan dér, og så var der ikke nogen, der kunne se mig. Og så hvis jeg overhovedet ikke havde lyst til at være i timen, så kunne jeg gå ud, sætte mig under et bord, hvor der så lå et tæppe, som jeg kunne sidde med. Og det var deres løsning” (Børns Vilkår, 2020).

Et læringsmiljø præget af larm og uro kan være belastende at være i og kan føre til, at eleverne ikke vil være i undervisningen. Lyd i klasseværelset kan selvfølgelig være udtryk for engagement og gode samtaler, men lydniveauet kan også blive for højt på grund af elever, der keder sig eller ikke er engagerede i undervisningen (Søndergaard, 2014). En vigtig del af det forebyggende arbejde er derfor at arbejde for et læringsmiljø præget af engagement og ro.

Refleksionsspørgsmål til læringsmiljøet

- Oplever eleverne, at undervisningen er meningsfuld?
- Kan eleverne generelt imødekomme de faglige krav og forventninger?
- Hjælper eleverne hinanden?
- Er der arbejdsro?
- Understøtter det fysiske læringsmiljø elevernes fællesskab?

Relationer mellem elever og lærere/pædagoger

De voksne i skolen spiller en stor rolle i børnenes fortællinger om skolefravær. Både positivt, når en lærer eller en pædagog gør den forskel, der skal til for at trives i skolen – eller negativt, når en lærer gør det modsatte. Her fortæller 12-årige Filip om forskellen mellem mødet med det, han kalder en dårlig lærer og en rummelig lærer:

”Man bliver bare sur. Man har ikke lyst til at gå i skole lige så meget, fordi hvis man har sådan en rigtig rummelig lærer ligesom [historielærer], så er det bare fedt at være i skole. Så vil man gerne komme afsted.”

Filip 12 år, (Børns Vilkår 2020)

15-årige Ella fortæller om en lærer med ”stort temperament”, som hun ikke tør spørge om hjælp. Hun er bange for at føle sig dum:

”Min selvtillid blev helt ødelagt til sidst, fordi jeg troede, jeg var dum. Altså jeg troede virkelig, at jeg var dum, fordi jeg tænkte: ”Hvorfor er det, at jeg ikke forstår ting?” (...) Men man kunne ikke se det på mig. Jeg har altid holdt det meget inde. Jeg kan bare huske, jeg sad der på min plads, og jeg var bare sådan: ”Du må ikke græde, du må ikke græde, du må ikke græde”.

For det værste var bare, hvis jeg skulle op og græde foran læreren.”

Ella 15 år, (Børns Vilkår 2020)

Her fortæller Ella, hvordan hun bliver god til ”at holde det inde”, så hun ikke begynder at græde foran læreren. Man tænker uvægerligt, hvordan det havde været for hende, hvis hun i stedet havde mærket lærerens interesse og velvilje? En 14-årig pige fortæller til BørneTelefonen om oplevelsen med en lærer, der har gjort en positiv forskel:

”For halvdelen af siden fik jeg en form for stress. Jeg var ked af det hver dag i flere måneder (...) Da jeg kom i 7., fik jeg en lærer – hende åbnede jeg mig meget hurtigt op for. Det havde jeg brug for (...) Det betyder meget for mig, at jeg har en, som er med hele tiden, og som er der for mig.”

Amira er en pige på 16 år, der i perioder har haft et skolefravær på mere end 75 %, bl.a. på grund af sygdom og konflikter med sine kammerater. Hun fortæller i et interview med Børns Vilkår, hvordan det var en særlig lærer, der fik betydning for, at hun fik vendt sit fraværsmønster og begyndte at komme i skole igen:

”Min dansklærer hun har lige taget mig fra det der valgfag efter skole, og det er jo obligatorisk. Men hun har taget mig fra, fordi hun siger: ”Jeg vil gerne have, at du kommer afsted, fordi du har de her gode karakterer, og jeg ved, du godt kan, så hvis det hjælper, så behøver du ikke begynde igen”. Så det er rigtig rart, og det har hjulpet rigtig meget. Hun tror på, at jeg kan. Og så er det også det, du ved, hun tror på mig, og det er første gang i lang tid, at en folkeskolelærer har troet på mig, ikke? Nu skal jeg vise hende, at jeg godt kan.”

De voksnes relationskompetencer er vigtige for eleverne og kan være med til at styrke tilhøret til skolen. Derfor er det god grund til fortsat at stille skarpt på at styrke denne kompetence i fællesskab. Modellen lægger op til en refleksion over, hvordan eleverne i klassens fællesskab mon oplever relationen til lærere og pædagoger. Oplever de at være vellidte, at nogen interesserer sig for dem, og at de har en voksen på skolen, de kan gå til med problemer?

Refleksionsspørgsmål til relationer mellem eleverne og lærere/pædagoger

- Er der en god og rolig tone mellem elever og voksne?
- Hilser børn og voksne på hinanden om morgenen?
- Har alle børn lyst til at sige noget i klasseundervisningen?
- Kan underviserne skabe ro uden at skælde ud?
- Føler alle elever sig vellidte af lærere og pædagoger?
- Oplever alle elever positiv kontakt med en voksen i løbet af en skoledag?
- Oplever alle elever tillid til, at de voksne kan og vil hjælpe dem?

- Kommer alle elever til en voksen, hvis de har et problem, de ikke selv kan løse?
- Har alle elever mindst en voksen, som de taler åbent og ærligt med, hvis de f.eks. er kedede af noget?
- Oplever eleverne, at de voksne interesserer sig for dem?
- Vil alle elever gerne fortælle de voksne om oplevelser og tanker?

Skift og overgange

Børn og unge med skolefravær fortæller, at skift og overgange kan være svære. Det kan både være de mange skift og overgange, som hverdagen rummer, men også de store skift og overgange i klassens og elevernes liv, fx ved classesammenlægning, skift af lokation eller når klassen får nye lærere.

Overgange og skift i hverdagen rummer både potentiale for noget godt og spændende og en risiko for uforudsigelighed og utryghed. Som voksen på skolen har man for det meste overblik over sin dag, og hvordan den skal forløbe. Men det er ikke altid, eleverne oplever den samme sikkerhed. Klara på 16 år, der er fraværende fra skolen, fortæller om sin tidligere skolegang:

”Jeg tror ikke engang, der var et skema. Det var bare så ustruktureret og flydende, og jeg kunne det ikke. Du ved nogle gange, så har man bare en mavefornemmelse, og man ved, at der skal jeg ikke være.”

Både i interviews og i samtaler på BørneTelefonen fortæller børn om, hvordan lærerskift og overgange mellem skolens afdelinger kan få betydning for fraværet (Børns Vilkår, 2020). I vingemodellen er der fokus på tryghed og håndtering. Dels i forhold til, hvad man kan lægge mærke til i hverdagen: Er eleverne trygge, og kan de håndtere skift og overgange under de pædagogiske rammer, der er sat op? Og dels i forhold til, hvad der kan arbejdes med, nemlig at skabe tryghed og at understøtte eleverne i at mestre de skift, som skoledagen og skolelivet byder på.

Refleksionsspørgsmål til skift og overgange

- Håndterer de voksne skift og overgange på en tydelig måde, hvor eleverne ved, hvad der forventes?
- Er eleverne trygge før, under og efter et skift eller en overgang?
- Er det nemt at skabe ro, når man begynder på undervisningen efter en pause?
- Er det muligt at variere mellem aktivitetstyper i undervisningen, uden at det skaber uro eller konflikter?
- Trives alle elever også, når der er anderledes skoledage, f.eks. temauger eller ture?

Fortællinger om klassen

Fortællingerne om klassen fylder også i børns og unges fortællinger. Denne vinge i modellen hænger uløseligt sammen med alle de andre vinger, da den på en måde er samlende for klassefællesskabet. Den har fået sin egen vinge, fordi opmærksomhed på både børns og voksnes fortællinger om 'hvordan klassen er' kan være en nøgle til at komme på forkant med en uheldig udvikling i et klassefællesskab.

Børnene fortæller om utrygge klasser, hvor der er mobning og drillerier, og hvor klassen har et dårligt ry f.eks. på grund af larm og forstyrrende adfærd. En 13-årig dreng fortæller til BørneTelefonen:

"Jeg bliver hverken mobbet eller drillet, slået eller gjort grin af. Men min klasse larmer for meget. Jeg får hovedpine dagligt, og jeg pjækker en del. Min klasse begynder at få et dårligt ry, fordi at der er nogle specielle i vores klasse, der altid kommenterer eller larmer. Lærerne og vikarerne råber altid."

I børnenes fortællinger spiller det, der foregår i klassens fællesskab, og deres overordnede blik på og fortællinger om klassen, en stor rolle i skolefraværet. Fortællinger fra kollegaer, elever og forældre kan altså give vigtig information om livet i klassen og ideer til justeringer. Samtidig kan de eksisterende fortællinger både begrænse og give muligheder. Derfor kan arbejdet med fortællinger i sig selv være en virksom pædagogisk tilgang.

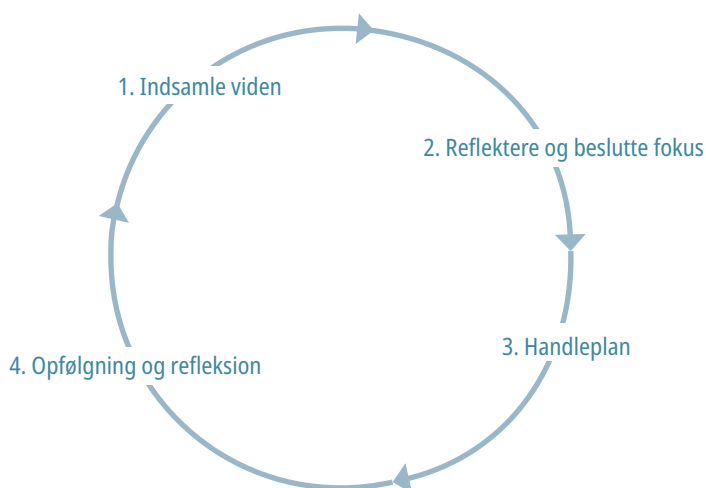
Refleksionsspørgsmål til fortællinger om klassen

- Er der en positiv fortælling om klassen blandt eleverne?
- Er eleverne stolte af at gå i deres klasse?
- Hvilke fortællinger er der om klassen på skolen?
- Hvad fortæller elever fra andre klasser?
- Hvad fortælles der på lærerværelset?

Værktøj til systematisk arbejde med klassefællesskabet

Børns Vilkår har lavet et procesværktøj, der kan bruges til at arbejde systematisk med klassefællesskabet ud fra de seks temaer i vingemodellen.²³

Processen indledes med, at man som klasseteam indsamler viden om fællesskabet ud fra de seks temaer. Denne viden anvendes til at skabe refleksion, som kan skabe fokus for det kommende arbejde med at styrke klassefællesskabet. For nogle vil det handle om at styrke den fælles klasseledelse ved for eksempel at indføre rutiner for klassens hverdag. For andre vil det handle om at tilrettelægge fællesaktiviteter, der sikrer, at alle elever kan deltage på en meningsfuld og værdig måde, eller at alle elever oplever, at de er vigtige for de voksne og for hinanden. Det er teamets egen undersøgelse og refleksion, der viser, hvad der er behov for. Arbejdsformen i værktøjet er kendt for de fleste, men det tilbyder en struktur og et kvalificeret indhold med sammenhæng til skolefravær.

²³ 'Systematisk arbejde med klassefællesskabet' her: <https://bornsvilkar.dk/skolefravaer/til-laerere-og-paedagoger/klassen/>

I alle dele af processen kan man anvende vingemodellen som omdrejningspunkt og fælles fokus for drøftelserne. Børns Vilkår har supplerende værktøjer til at inddrage eleverne i både undersøgelse og refleksion over, hvad man kan gøre for at styrke fællesskabet i klassen. Man kan desuden finde inspiration til at udvikle en handleplan og skabe de relevante handlinger.

Indsamle viden, reflektere og beslutte fokus

Når I som team indsamler viden om klassefællesskabet, kan man gribe det an på forskellige måder. Børns Vilkårs materialer foreslår forskellige tilgange til inspiration. Det er op til teamets tidligere erfaringer og rammer, hvordan I vælger at gøre det. Her er forskellige muligheder, der kan kombineres:

1. Teamet bruger to til tre uger, hvor de er ekstra opmærksomme på klassefællesskabet i forhold til de seks temaer.
2. Teamet inddrager elevernes perspektiv på klassefællesskabet. Konkret kan man bruge værktøjet ”Spørg eleverne”, hvor eleverne får spørgsmål, der retter sig mod de seks temaer.
3. Teamet tager udgangspunkt i den viden, der allerede er tilgængelig, f.eks. via data fra trivselsmålingen, elevsamtaler, forældrehenvendelser og fraværdata.
4. Teamet dykker ned i relationer mellem elever og lærere/pædagoger med et struktureret redskab til relationskortlægning.
5. Teamet bruger spørgsmålene i forbindelse med de seks temaer til at fællesgøre den viden, de hver især har om klassefællesskabet.

Formålet med struktureret at indsamle viden sammen er at skabe fokus for teamets kommende arbejde med at understøtte klassefællesskabet og hinandens arbejde. Udgangspunktet er, at man altid er i gang og altid på vej i arbejdet med at påvirke klassefællesskabet via sin pædagogik og didaktik. Ved at indsamle viden kan man få skabt et fokuspunkt og en relevant indgangsvinkel til lige netop det, der er brug for i denne klasse – med blik for, at et grundigt arbejde i en af modellens vinger højst sandsynligt vil have en afsmittende effekt på de andre.

Teamet anvender den indsamlede viden til at få øje på forskellige perspektiver på klassefællesskabet og derefter skabe et fokus for arbejdet. Modellen tilbyder ikke præcise veje at gå, men snarere en måde at kvalificere ens udgangspunkt for at skabe fælles handlemuligheder.

Handleplan

Når man har indsamlet viden, reflekteret sammen og besluttet, hvad man vil fokusere på, kan man lave en handleplan med de konkrete indsatser, man vil igangsætte. Det er en god idé at være så konkret som muligt og være tydelig om både målsætninger, baggrunden for det man har valgt, selve indsatsen og planen for opfølgning. På den måde er det nemmere at gå i gang, og det er nemmere at følge op for at se, om indsatsen har haft den ønskede virkning.

Her er et eksempel på en udfyldt handleplan, hvor et årgangsteam har valgt at fokusere på begyndelsen af undervisningstimerne:

Målsætning Hvad vil vi gerne opnå med indsatsen?	Baggrund Hvorfor har vi dette mål?	Indsats Hvad? Hvem? Hvor?	Målsætning Hvornår? Hvilke tegn på virkning vil vi især holde øje med?
Vi vil gerne have en mere positiv start på timerne, hvor eleverne er parate, og vi kommer hurtigt i gang.	Der er uro i overgange mellem frikvarter og time, eleverne virker ufokuserede og utrygge, det tager lang tid at komme i gang, og tit starter vi med at hæve stemmen.	Udfordringen drøftes med eleverne, og de involveres i at komme med deres perspektiv og ideer til løsninger. Teamet inddrager elevernes ideer og beslutter handlinger. Teamet har besluttet, at følgende skal indgå i planen: • faste rutiner for timeskift • ekstra opmærksomhed på relationelle afstemmere når man som voksen kommer ind i klassen. Dansk- og matematiklærer inddrager eleverne næste mandag.	Uge 1-2: Opfølgning med eleverne den sidste time hver dag Uge 3-4: Opfølgning med eleverne hver fredag Tegn defineres sammen med eleverne. F.eks. • ro og god stemning i starten af timerne • vi kommer hurtigere i gang med undervisningen.

Dette værktøj understøtter en refleksion over både de aftalte handlinger og deres virkning. Værktøjet understøtter en dialog i teamet om, hvorvidt det lykkedes at gennemføre det aftalte, hvilke barrierer der har været, hvordan det har udviklet sig – og hvad man selv og eleverne har lært i processen.

Afrunding

Det er et kontinuerligt arbejde at skabe et trygt klassefællesskab. Og når klassefællesskabet er kommet på afveje og gør nogle af eleverne utrygge, skal der ofte en stor portion tålmodighed og vedholdende, nysgerrigt pædagogisk arbejde til for at gøre det trygt igen. I arbejdet med at forebygge og håndtere skolefravær er det trygge klassefællesskab en meget vigtig nøgle, og derfor er det systematiske arbejde med klassefællesskabet afgørende for forebyggelse af skolefravær.

Litteraturliste

Analyse & Tal (2021): Håndtering af bekymrende fravær i folkeskolen. Analyse & Tal.

Børns Vilkår (2020a): Skolens tomme stole. Skolefravær set fra barnets perspektiv. Børns Vilkår og Egmont Fonden.

Børns Vilkår (2020b): Fortællinger om en hverdag uden skolegang. Casesamling. Børns Vilkår og Egmont Fonden.

Børns Vilkår (2022a): Hvordan har du det? – Børns oplevelse af at blive set og hørt i skolen. Børns Vilkår.

Børns Vilkår (2022b): Børn og unge kæmper for at passe ind. Børns Vilkår, Ole Kirk's Fond og Nordea-fonden.

Børns Vilkår (2024): Trykke fællesskaber i skolen – det gode skoleliv ifølge børn i 4. og 7. klasse. Børns Vilkår og Nordea-fonden.

Børns Vilkår (2024): Skolefravær løses i fællesskab. www.børnsvilkår.dk/skolefravær

Kristensen, N. m.fl. (2020): Panelanalyse af Bekymrende skolefravær. VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.

Lund, G.E. (2021): Fra fravær til fællesskab. Hvad kan skolen gøre? Århus Universitetsforlag.

Rabøl Hansen, H. (2018): Mobning. Århus Universitetsforlag.

Rabøl Hansen, H. (2019): Skolefravær og skoletilvær – elevperspektiver på skoleuvillighed. I 'Skolens fraværende børn – årsager og indsatser'. Frederikshavn: Dafolo.

Søndergaard, D.M. (2014): Ro og klasseledelse i folkeskolen – Anbefalinger fra ekspertgruppen om ro og klasseledelse. Undervisningsministeriet.

Warming, H. (2017): Børnesyn og børneperspektiv. I Grundfaglig viden om pædagogiske miljøer og aktiviteter. Red. Trine Holst Mortensen. København, Akademisk Forlag.